

Kolonisatsioon ja kohanimed

Abhaasia eestlaste toponüümiast

AIVAR JÜRGENSON

Kui 1880. aastatel rajasid eestlased Kaukaasia Musta mere rannikule Salme, Sulevi, Estonia ja Linda küla, oli see jätk juba kolmkümmend aastat väldanud eestlaste väljarändamisliikumisele ja asundustegevusele. Liivimaa 1849. ja Eestimaa 1856. aasta talurahvaseaduse ning 1863. aasta passiseadusega oli eesti talupoegadel tekkinud võimalus oma kodukubermangust lahkuda. Tõukefaktor oli XIX sajandil alanud demograafiline üleminek, mis põhjustas suhtelist ülerahvastatust ning tõi kaasa maa-puuduse, tõmbefaktor aga Vene võimude poliitika, mis nägi ette riigi lõuna- ja idapoolsete piirkondade koloniseerimist riigi lääne- ja keskosa tihedama rahvastikuga kubermangudest pärit asunikega. Vene impeeriumi lõunapoolsetes kubermangudes rajati eesti asundusi kooskõlas riigi sammudega, mis valmistasid piirkonda ette massiliseks kolonisatsiooniks. Krimm sai eestlaste väljarännusihiks 1860. aastatel pärast seda, kui sealt oli Krimmi sõja (1853–1856) lõpust 1860. aastate alguseni sunnitud Osmani impeeriumisse lahkuma kaks kolmandikku Krimmi tollasest elanikkonnast (Meyer 2007: 16). Niisamuti sai Põhja-Kaukaasiasse eesti külasid rajama hakata alles 1860.–1870. aastatel pärast Kaukaasia sõja (1817–1864) lõppu ning tserkesside jt kohalike elanike väljasaatmist, mida tänapäeval tavatsetakse nimetada ka genotsiidiks. Abhaasiasse Suhhumi piirkonda võis eestlaste kolonisatsioon alata pärast järjekordse Vene-Türgi sõja (1877–1878) lõppu, kui suur osa kohalikust elanikkonnast aeti kollaboratsioonisüüdistustega Osmani impeeriumisse. Massilist kolonisatsiooni Vene impeeriumi lõunapoolsetele aladele, mille käigus saabusid piirkonda teiste seas ka eestlased, tuleb seega vaadelda riigi hoolikalt läbi mõeldud poliitiliste aktsioonide kontekstis.

Kolonisatsiooniga kaasnes paikadele uute nimede andmine. Osalt tegid seda keskväimu ametnikud, kuid üldiselt anti mujalt saabunud asunikele vabad käed oma asunduste nimetamisel. Artiklis vaadeldakse, missugustest ideoloogilistest ja praktilistest kaalutlustest ning kultuurilistest eeldustest lähtuvalt nimetasid eestlased oma uusi asupaiku Abhaasias. Peale külanimede saamisloo uuritakse, mismoodi ja mis otstarbel loodi külades ja nende ümbruses omakeelset mikrotoponüümiat. Samuti vaadeldakse, kuidas muudeti suupärasemaks juba olemasolevaid kohanimesid.

Kolonisatsioon ja kohanimed

Kohanimed „tähistavad kohti maapinnal ehk geograafilisi objekte ja ühtlasi liigendavad maastikku vastavalt inimese vajadustele” (Päll 2020: 235). Kohanimed võivad püsida sajandeid, ent kui paiga elanikkond vahetub või satub uutesse võimuhetesse,

võib toponüümia oluliselt muutuda. Marc Augé (2012: 48) kirjutab, et asustamislugudes on harva juttu põlismaisusest ning et maa sotsiaalne märgistamine on eriti tarvilik, kui asupaik pole algupärane. Sageli on kohanimed vahetunud just koloniaalvallutuste tagajärjel. Paljudes uurimustes on kirjeldatud, kuidas koloniaalvõimud on vallutatud territooriumidel kasutanud kohanimedid sümboolse strateegiana, et n-ö kirjutada uued valdused täis uusi ideoloogiaid ja identiteete (Wanjiru-Mwita, Giraut 2020: 3; Azaryahu 1992: 351, 2019; D'Almeida-Topor 2016). On näidatud, et kohanimed aitavad normaliseerida uusi poliitilisi, sotsiaalseid ja majanduslikke suhteid (Alderman 2008) ning et need on õigupoolest uue võimu ühed esmased tähistajad (Yeoh 2018: 41). Läänemere ääres on vast lähim selline piirkond ajalooline Ida-Preisimaa ja nüüdne Vene Föderatsiooni Kaliningradi oblast, mis on täis pikitud nõukogude ideoloogiast kantud uusi kohanimedid (Sovetsk, Krasnoznamensk jne).

Riikide koloniaalvalduste laienemisele järgneb sageli asunduskolonistide saabumine. Peaaegu kunagi ega kuskil ei saabu kolonistid „tühjale maale”, kuigi seda vahel nii kujutatakse (Sokolow 2015: 140–141). Koloniseeritavad maad on enamasti olnud varem asustatud ning paigad on kandnud varasemat asustuslugu kajastavaid kohanimedid. Uus, asunike või koloniaalvõimude antud toponüümia peegeldab põliselanike elukorralduse ja poliitilise süsteemi vägivaldset muutmist, st uusi võimusuhteid. Kui asustatakse maa, mis on kas inimtühjaks muudetud või mille elanikkonda on tugevasti harvendatud – nagu Põhja-Ameerikas, Kariibi mere saartel või ka käesolevas artiklis käsitletaval Kaukaasia Musta mere rannikul –, siis võetakse sageli kasutusele kohanimedid, mis ei arvesta paiga varasemat ajalugu. Ühelt poolt võib selles näha koloniaalvõimude motive, näiteks soovi rõhutada paiga koloniaalstaatust (Dipper 1995: 17). Teisalt on asunikel oma motiivid, mis ei tarvitse kattuda koloniaalvõimude omadega. Paikadele uute nimede andmises peegeldub asunike püüe tuua vana kodumaa uude keskkonda ja muuta võõras tuttavaks. Võõrsile rändamine ja asunduste rajamine tähendab kolonistidele uut algust uuel maal, mis enamasti toob kaasa kohanemiskrasi. On palju näiteid selle kohta, kuidas kolonistid ja väljarändajad püüavad uues keskkonnas luua tingimusi, mis vastaksid võimalikult hästi kodumaalt kaasa saadud kujutelmadele ja kultuurimustritele (Greverus 1972: 37–40; Dipper 1995: 10–12). Vanalt kodumaalt ei tooda aga kaasa üksnes töövõtteid ja -vahendeid, harjumuspäraseid ühiskondlikke väärtusi ja norme, vaid ka sümboolsemaid kodumaa tähiseid, sh kohanimedid. Asunike perspektiivist on paikade nimetamine seega pigem kohanemisstrateegia osa kui koloniaalvõimu kehtestamise vahend. Mitmete kolooniate puhul on näidatud, et kuigi koloniaalvõimud soovivad asumaad valitseda ja ekspluateerida, siis asunikud otsivad eeskätt lihtsalt paremat elu võõrsil. Ühtlasi tahetakse muidugi säilitada oma päritolukultuuri (Young 2016: 20). Metropolid on kolonisatsioonipoliitikaga toetanud asunikke nende soovide täitmisel, andes neile privileege, mis tõstavad nad kolooniate põliselanikest õiguslikult kõrgemale, ja luues asunikele soodsa keskkonna päritolukultuuri viljelemiseks.

Koloniaalvaldustes on sageli võetud kasutusele kohanimed, mis rõhutavad seost metropoliga. Sajandeid on rakendatud vana järeleproovitud traditsiooni – uued

kohad saavad nime endise kodumaa paikade järgi, kasutades eesosist *Uus-: Uus-Inglismaa, Uus-Prantsusmaa* jne.¹ Sellisel viisil paiku nimetades on need asetatud ühelt poolt koloniaalsesse võimusuhtesse (Smith 2017: 38; Tucker, Rose-Redwood 2015), teiselt poolt annab paikade nimetamine märku püüdest päritolukultuuri ruumi uutele paikadele sümboolselt üle kanda. Kui piirkonnad (nt *New England*) saavad nime enamasti otse koloniaalvõimude esindajatelt ja nimel on võimu manifesteerimise funktsioon, siis küladele annavad tavaliselt nime asunikud ise, peamiselt selleks, et võõras keskkond kodusemaks muuta.

Eestlased polnud siin erand. Kogu Vene impeeriumi alalt, kuhu XIX sajandi teisel poolel ja XX sajandi algul rajati eesti asundusi, on teada kuus Lifljandkat, üks Baltika, üks Uus-Balti, seitse Estoniat, kaks Estonkat ning kaks Uus-Estoniat. Abhaasias rajati Estonia küla Suhhumi ringkonda, kuid ka *Salme* ja *Sulevi* esinesid ametlikes dokumentides ja kaartidel esialgu koondnime *Estonkaja* all. Vene riigi avarustes on kasutatud ka lokaalsemaid asunike päritolupaiku peegeldavaid külanimesid: *Narva, Antsla, Hiiu* ja *Sakala*. Rahvusromantilist pitserit kannavad kohanimed *Vambola, Koidula, Nurmekunde, Linda, Salme* ja *Sulevi*.² Kuigi metropoli võimu teostavate koloniaalametnike motiivid koloonia paikadele uute nimede andmisel võivad erineda asunike omadest, on tulemuseks mõlemal juhul uue poliitilise reaalsuse tähistamine maastikul ja maakaartidel.

Abhaasia koloniseerimine ja kohanimed

Abhaasia toponüümiasse on maa koloniseerimine vajutanud märkimisväärsed jäljed. Abhaasia vürstiriik likvideeriti 1864. aastal pärast Kaukaasia sõja lõppu ning selle osad liideti Venemaa eri kubermangude ja ringkondadega. Suur osa Abhaasia elanikkonnast saadeti sõja lõppedes maalt välja, peaaegu täies koosseisus sunniti lahkuma Kaukaasia sõjas venelastele südi vastupanu osutanud džigetid³ Loode-Abhaasiast ja mitmed abhaasi mägilaste kogukonnad. Uus väljasaatmiste laine tabas Abhaasiat Vene-Türgi sõja (1877–1878) ajal ja järel, mil kohalikke elanikke süüdistati koostöös türklastega ning sunniti lahkuma Osmani impeeriumisse.

Imperaator Aleksander II ukaas 31. maist 1880 kuulutas Abhaasia põliselanikud osavõtu pärast 1877. aasta ülestõusust „süüdlasrahvaks” (vn виновное население).

¹ Briti kolonisaatoritelt sai nime *Uus-Inglismaa* (ingl *New England*) Põhja-Ameerikas, prantslaselt *Uus-Prantsusmaa* (pr *Nouvelle France*) Kanadas ja *Uus-Kaledoonia* (pr *Nouvelle Calédonie*) Vaikses ookeanis, hollandlastelt *Uus-Meremaa* (ladinapäraselt *Nova Zeelandia*), samuti pärineb neilt algselt Austraaliat tähistanud *Nieuw Holland*. Provintis Kanadas kannab nime *Nova Scotia*, saared Bismarcki arhipelaagis *New Ireland* ja *New Britain* (Saksa kolonisatsiooni ajal vastavalt *Neumecklenburg* ja *Neupommern*). India ookeanis on saar *Nouvelle Amsterdam*, hispaanlastelt said nime *Nueva España* (1522. aastal asutatud Hispaania koloonia, mille pealinnaks sai México), *Nueva Galicia* (piirkond Méxicost loodes) ja *Nueva Granada* (1538. aastal rajatud Hispaania koloonia Lõuna-Ameerikas). Tuntud linnanimed on *New York* (varem hollandlastel *Nieuw Amsterdam*), *New Orleans*, *New London*, *New Delhi* (Uspenski 2005: 2166–2167).

² Kursiivis on kohanimed märgitud juhul, kui rõhutatakse nimekuju.

³ džigetid ehk sadzid – abhaaside etniline rühm.

Neil keelati kanda relvi, teenida armees, elada rannikul ja linnades (Guažba 2014: 150). Abhaasidel keelati elada 30 kilomeetri raadiuses ümber Suhhumi – Kodori ja Psörtsha jõgede vahelisel alal. Abhaasidel Gumista ja Kodori jõgede ning Gudauta piirkonnas keelati omada maad, nende maad läksid riigi reservi (Atšugba 2011: 85; Gamakharia, Akhaladze 2016: 38). Maa tühjendamise eesmärk oli peale tõrksa elanikkonna vähendamise ka pinna loomine agraarseks kolonisatsiooniks riigi teistest piirkondadest ja välismaalt. Just Gumista ja Kodori jõgikonnas ning Loode-Abhaasias Phsou jõgikonnas jagati 1880. aastatel maad eestlastele.

Uued võimud asusid kirjutama oma kohalolu ka maakaartidele, st valikuliselt muutma piirkonna kohanimistut. Alles jäid varasemate võimukeskuste nimed, nagu *Suhhum*, *Tsebelda*, *Gudauta*, *Aibga* ja *Phshu*⁴. Piirkondades, kus maa senisest rahvastikust peaaegu täielikult puhastati ja kuhu pärast Kaukaasia sõja lõppu hakati sisse tooma koloniste, muutus kohanimistu oluliselt. Džigeetia (valdavalt praegune Gagra rajoon) võimsaima keskuse Tsandrõphši (abh Цандры́шь) asukohale rajati 1871.–1872. aastal Pilenko asundus, mis sai nime Musta mere ringkonna ülema kindral Pilenko auks (Kvartšija 2019a: 34, 310). Asunikenä saabunud sinna moldaavilased, aga oli ka venelasi ja armeenlasi. Hiljem mugandati asunduse nimi *Pilenkovoks*. Gagra piirkonna 67 kohanimest jäid muutmata vaid 15, Suhhumi ja Gvõlrõphši (abh Гвѣлрѣшь) piirkonna 166-st vaid 50 (Kvartšija 2019a: 217). Koloniaalvõimudel on mitmel pool maailmas olnud tavaks nimetada paiku ümber koloniaalsete „kangelaste” ja koloniaalametnike järgi (Basik 2020: 7). Tsaarivõim polnud erand. Abhaasias kasutusele võetud uued kohanimed viitasid karmikäelistele Kaukaasia sõja „kangelastele”, tsaari õukondlastele ja Kaukaasia administratsiooni juhtkonnale: juba nimetatud *Pilenko* kõrval näiteks *Jermolovka*, *Baranovo*, *Šafranovo*, *Mihhailovskoje*, *Aleksandrovskoje*, *Jekaterinovka*, *Olginskoje*. Näiteks Olginskoje, mis asub Abhaasia Tsebelda piirkonnas, kandis varem abhaasi nime *Barijal*. Uue nime sai küla, kuhu olid asunud kreeka kolonistid, 1869. aastal vürstinna Olga auks, kes 1867. aastal oli abiellunud Kreeka kuningaga (Kvartšija 2015: 15, 2019a: 58). Asjaolu, et 1880. aastatel rajasid eestlased Abhaasiasse Linda, Estonia, Salme ja Sulevi küla ning sakslased Neudorfi ja Gnadenbergi küla, viitab, et võõrsilt saabunud kolonistidele anti oma asulate nimetamisel vabad käed (EAM, 284.1.19, l 23). Võimudele see sobis, sest nende silmis vaenulike põliselanike kohanimed said asendatud lojaalsete kodanike toponüümidega.

Rahvusromantilised külanimed Abhaasias

Kui eestlased 1880. aastatel saabusid, olid neile määratud maad Abhaasia Musta mere rannikul seisnud pärast põliselanike väljasaatmist aastaid tühjana: Suhhumi ümbruses vähem, umbes 2–5 aastat, Loode-Abhaasias Džigeetias kauem, 20 aastat. Kuigi ümbruskonnas oli juba rajatud teistest rahvustest kolonistide asundusi, polnud enam põliselanikke ning nende kohanimede traditsioon enamasti katkes. Kolonistid

⁴ Ametlikud nimekujud on kirillitsas.

kasutasid varmalt võimalust anda paikadele omakeelsed nimed. Millistest eeskujudest lähtuti? Üks võimalus oli vana kodumaa kohanimedega ja sümboltähendusega nimede toomine koloniseeritavasse keskkonda. Asunduste kohta ei saa seega öelda, et nad algaksid tühjalt kohalt. Kuigi Abhaasias ei nõutud asunikelt tsaarivõimu ideoloogiat peegeldava toponüümia kasutamist, polnud asunikudki paiku nimetades ideoloogiast sõltumatud. Nende valikuid kujundas rahvusromantism.

Vene impeeriumis oli tervelt viis eesti väljarändajate küla, mis kandsid rahvuseepose peategelase Kalevipoja ema Linda nime (Viikberg 2010: 532). Siberis näiteks nimetati *Pritajožnõi* küla ümber *Lindaks* lootuses, et Kalevipoja ema nimi peletab eemale hunte ja karusid (Maamägi 1980: 13). Abhaasia territooriumile rajati samuti küla nimega *Linda*, kuid rahvusliku ärkamise aegne mütoloogia kajastub ka asulanimedel *Salme* ja *Sulevi*.

Mis motiveeris asunikke laenama nimesid mütoloogiast? Kui Pritajožnõi küla ümbernimetamisel rõhutasid asunikud tõrjemaagilist funktsiooni, siis milliseid ajendeid võib mütoloogiast laenatud kohanimedega kasutamise taga veel näha? Nagu öeldud, lähtuti uutele asustuspaikadele nime andes vajadusest kindlustunde järele – vana kodumaa kohanimedega kõrval võis seda pakkuda ka oma rahva müütiline minevik. Selleks ajaks, kui algas eestlaste väljaränne Kaukaasiasse, oli Eestis paarkümmend aastat kestnud rahvuslik ärkamine ning seda toetav (pseudo)mütoloogia oli inimestele tuttav nii eeposest „Kalevipoeg”, ajakirjandusest, ilukirjandusest kui ka kooliõpikutest. 1862. aastal rahvaväljaandena ilmunud Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Kalevipoeg”, mille kangelane kultuuriheerosena maailma ümber kujundas, turgutas järjest uute kordustrukkide kaudu eestlaste eneseteadvust. Kalevipojast sai eestlaste identiteedi sümbol. (Ränk 2000: 15) Peale selle olid 1866. aastal ilmunud Friedrich Robert Faehlmanni kunstmuistendid eestikeelses variandis, nende seas „Loomine”, milles Vanemuine koos teiste Vanaisa lastega Vanaisa loodud maailma täiustas. Pseudomütoloogiaks on eesti rahvusliku ärkamisaja panteonitegelasi ja nende tegevusi hakatud pidama hiljem, mütoloogia kujunemise ajal aga peeti neid tegelasi autentseks pärimuseks. Eesti haritlaste seas ei peetud eepost kunstlikuks või konstrueerituks, nagu tegid hilisemad intellektuaalid, vaid nähti selles eestlaste üllast minevikku, kangelastegusid ja rahva tarkust. Johann Gottfried von Herderi jt romantismiaja literaatide viisil nähti säilinud rahvalauludes või muinasjuttudes tükikesi imelise minevikust. (Jansen 1999: 290) 1867. aastal avaldas Carl Robert Jakobson, kes oli tollal kooliõpetaja Peterburis, „Kooli Lugemise raamatu” 1. osa, kus ta käsitles vanade eestlaste paganlust ning kirjutas ühtlasi muistsetest eestlastest kui vabadest ja rikastest metsade elanikest (Jakobson 1867: 155–156). Ja kui ta raamatu teises osas tutvustas taas eesti jumalate panteoni (Jakobson 1875: 148–149), aitas see omakorda kaasa nende tegelaste kinnistumisele eestlaste teadvuses. Eestlaste Kaukaasiasse väljarändamise ajaks oli õpiku teise osa esmatrüki ilmunisest möödas pea kümme aastat ning selle mõjuväljas elasid ka väljarändajad.

Külasid mütoloogiliste tegelaskujude järgi nimetama ajendas väljarändajaid Muinas-Eesti idealiseerimine, millest ju rahvuslik ärkamine suuresti algaski. Rahvusliku ärkamise mõjud ühelt poolt ja koloniaalsest pioneerimentaliteedist kantud heroiline asustusvaimustus teiselt poolt kannustasid asunikke muutma mineviku

ideaalidemaad käegakatsutavaks. Väljaränd seadis asunikud ülesande ette luua uus kodumaa – kindlasti pidi see olema parem kui vana, kust lahkuti võimaluste vähesuse tõttu. Tolleaegne eesti ajakirjandus hurjutas väljarändajaid pühaks peetud kodumaa hülgamise pärast, kuid väljarändajatele tähendas kodumaalt lahkumine tegelikult isamaa kultuurilise pärandi kaasavõtmist – selle abil tuligi rajada puuduliku asemele parem kodumaa. Kui uue alguse juurde kuulub paiga nimetamine ning eesti asunduste rajamisel kasutati kodumaalt tuttavaid ajaloolisi toponüüme, siis veel võimsamat impulssi uueks alguseks võis pakkuda müütiline Muinas-Eesti – maa, mis on algusele hoopis lähemal kui ajalooline või kaasaegne kodumaa. Võõrsil sai seega uue alguse ihaluses sümboolselt liikuda n-ö päris algusesse, jumalate esialgsete tegudeni. On säilinud näiteks ühe Kaukaasia eesti asuniku luuletusi, milles tegelasteks Vanemuine ja loodushiiud (*Kalevid ja Olevid*), kes Kaukaasia maastikke mängeldes ümber kujundavad. Tegelaste seas on veel *Linda tütre*d ja *Kalevite kanged peiud*, Kaukaasia mägesid aga nimetatakse *Taara-taadi õuedeks* (EAM, 284.1.5, l 39, 57). Sellise vaate kohaselt tulid eesti asunikud justkui koju, kus oma maa jumalused olid juba nagunii tegutsemas ja asunikke maa kultuuristamise juures abistamas.

Selle mõtteviisiga haakub hästi kohanimi *Linda*, mille kasutamisel võis olla mitmeid põhjusi. Esiteks võis asunikke inspireerida Linda kui loodushiiu tugevus (mis oli argumendiks Siberis *Linda* nime kasutamisel huntide ja karude tõrjumiseks). Kuid Lindat olid eesti ärkamisaja autorid kujutanud ka emakujuna ja viljakuse sümbolina. Georg Schultz-Bertram (1959: 99) mainis oma 1839. aastal Õpetatud Eesti Seltsi koosolekul peetud kuulsas ettekandes, et Kaleva (*sic!*) ja Linda sünnitavad 12 poega. 1854. aastal kirjutas Kreutzwald, et Tallinna muistne nimi *Lindanisse* koosneb Kalevi naise nimest *Linda* ja sõnast *nisa* (vt Roos 1963: 464). See tõlgendus jõudis ilmselt kiiresti rahva sekka ja hakkas inspireerima kohanimeloomet. Eduard Roos (1963: 470) kirjutab mitmetest *Linda*-nimelistest taludest XIX sajandi Eestis, millest osa võisid nime saada „Kalevipoja” järgi.

On säilinud kirjeldusi selle kohta, kuidas toimus Abhaasia eesti küladele nimede panek. Kui 1881. aasta suvel jõudsid Suhhumi linna Samaara eestlaste maakuulajad Peeter Piir ja Jaan Kilk, et otsida oma kogukonna liikmetele sobivat paika Volgamaalt ümberasumiseks, eraldati neile koht mägedes Gumista jõgikonnas, linnast vähem kui kümne kilomeetri kaugusel. Paik sai nimeks *Linda* – hilisema Ülem-Linda kooliõpetaja August Martini sõnul seetõttu, et „see metsik mäginne pind pidi kultuurseks muudetama, kui ema oma lapsi hoidma ja toitma” (Martin 2013a: 81). Kalevipoja ema nimi pidi tagama, et metsikust loodusest saaks puhastatud, raiutud ja küntud kultuurmaastik. Kohalike eestlaste hilisemas pärimuses on küla nimetamist ja nimetajaid oluliseks peetud. Kui eestlaste maakuulajad 25. juunil 1881 Linda küla asupaika jõudsid, olevat Peeter Piir sattunud paiga kaunidusest nii suurde vaimustusse, et ei soovinud enam edasi liikuda. Maakuulajad peatunud ühe suure kreeka pähkli-puu all ja mehed lõiganud selle koore sisse nime *Linda*. Ka klaasid löödud tulevase õnne lootuses kokku (Rezold 1881: 2–3). Sündmust hiljem vahendanud Ülem-Linda endine elanik ja paiga ajalugu uurinud Mihkel Ruber lisab: „Seda kuupäeva võib lugeda Linda küla sünnipäevaks”, kuigi esimesed asunikud saabusid alles 1882. aastal

ja ametlikult registreeriti küla 1884. aastal (ERM, KV 823, lk 7). Kas Peeter Piir ja Jaan Kilk olid paigale *Linda* nimeks andes pühalikus meeleolus või hoopis „joodava viinaga naljatujus”, nagu on hiljem kommenteerinud asunik Johannes Pihlakas (1906: 2), pole siinkohal kõige olulisem.

Linda nime muudeti hiljem mõnevõrra. Külade registrisse kanti see *Lindau* nime all (NAG, CHA, 12.1.309, l 55). Külapärimuses peetakse külanime saksapärajaks kedagi Suhhumi ringkonna sakslasest ülemat (EAM, 284.1.19, l 23). 1890. aastatel oli tõesti Suhhumi ringkonna ülem sakslane Viktor A. Brakker, pealegi on ta Lindat ühes aruandes nimetanud ekslikult saksa-eesti külaks (Brakker 1894). Kuid 1880. aastate esimesel poolel, mil küla ametlikult *Lindau* nime all registreeriti, ei tegutsenud Brakker veel Suhhumi ringkonnas. Ringkonna ülem oli aastatel 1883–1888 venelane Apollon N. Vedenski ning temal polnud põhjust küla nime saksapäraseks moonutada. Üks võimalik isik, tänu kellele sai küla ametlikuks nimeks *Lindau*, võis olla Ferdinand Konstantin Ludwig Hoerschelmann (Hörschelmann) – Tiflisi luteri usu koguduse baltisakslasest pastor, kes oli sündinud Eestis, valdas eesti keelt ja visiteeris Linda küla 1883. aastal (EKM EKLA, f 235, m 26: 2, l 15). Nimelt kuulusid Suhhumi ringkonna eesti külad 1880. aastate esimesel poolel Tiflisi luteri kirikukihelkonna koosseisu. Kui pastor Hoerschelmann Lindat 1883. aastal külastas, võis ta küla nime vahendada ringkonna ametnikele kujul *Lindau*. Külapärimuses aga võisid tollane sakslasest pastor ja hilisem sakslasest ringkonnaülem segamini minna ja nii mäletataksegi, et sakslasest ringkonnaülem muutis Linda küla nime *Lindauks*.

Hiljem, kui Linda oli jagunenud Ülem- ja Alam-Lindaks, kandsid sealsed koolid ametlikult saksapärajastatud venekeelseid nimesid *Верхне-Линдауское училище* ja *Нижне-Линдауское училище* (EAM, 284.1.19, l 23). Saksakeelsetes luteri kiriku materjalides esineb Alam-Linda vene-saksa nimekujul *Nischny-Lindau* (NAG, KCA, 114.1.5, l 1). Ümberkaudsete elanike suus mugandus see *Lindavaks*. Mis on selle põhjus, pole päris selge. Analoogete moondumisi kohtab ka Eestis, nt *Otteslau/Otslava*, *Tedau/Tõdva*, *Hundau/Undva* jne (EKNR 2016: 445, 686, 704). Selle analoogia vastu näib rääkivat kaks asjaolu: esiteks on *Lindava* puhul sõnarõhk teisel, mitte esimesel silbil; teiseks ei kasuta *Lindava* nime mitte eestlased ise, vaid nende muulastest naabrid. Gruusia arhiivides venekeelseid Linda küla materjale lugedes tabasin end mõttelt, et moondumise taga võivad olla vene keele käänamisreeglid (nimetavas käändes *Lindau*, omastavas *Lindavõ*, rõhuga teisel silbil). Nii võis *Lindavõ* minna ametnike ja naaberkülade elanike suulisse kasutusse kujul *Lindava*. Igatahes on see nimekuju kohaliku mitmerahvuselise elanikkonna seas tuntud tänapäevalgi, kuigi ametlikult *Linda*, *Lindau* ega *Lindava* enam käibel pole ja eestlased on omaaegsetest Linda küladest lahkunud. Külade tühjenemise peamine põhjus oli Gruusia-Abhaasia sõda aastatel 1992–1993.

Ka Salme küla Loode-Abhaasias sai nime eepose „Kalevipoeg” järgi. Nime andjaks olevat olnud endine laevakipper ja hilisem asunik Jüri Ponamar (mitte Ponomar, nagu kirjutab Lembit Võime (1972: 233)). Erinevalt näiteks *Lindast* või ka *Sulevist* pole *Salme* nime saamislugu ei kirjalikes allikates ega suulises pärimuses säilinud. Seetõttu võib praeguste Salme elanike suust kuulda kohati ka sellist tõlgendust, nagu salvestasin ühelt kohalikult elanikult: „Saaremaal oli miskisugune Salme küla ja vot

sealt Salme külast nemad tulivad.” Selline nimeseletus vastaks küll hästi kolonisatsiooni üldistele mustritele, kuid antud juhul pole see seletus õige. Tegelikult olid esimesed Salme asunikud pärit Kolga rannast.

Salme tegelaskuju esineb eeposes „Kalevipoeg” paaris Lindaga – nad on kasuõed. Kui Suhhumi ringkonna Linda külale panid nime eesti asunikud Samaarast juba 1881. aastal, siis Salme asunikud saabusid Põhja-Eestist 1884. aastal. Kuid on huvitav märkida, et nende maakuulaja Juhan Lindvest sõitis 1884. aasta veebruaris oma kogukonna liikmetele maad otsima just Suhhumi kanti. Vabu maid Suhhumi ümbruses veel oli, kuid Lindvest otsis asupaika 150 perele ja seda leidmata siirdus ühe lätlaste soovitusel Adlerisse Sotši ringkonnas. Seal kuulis ta kasutamata maadest Phsou jõe vasakkaldal ja sinna rajati Salme küla. Ei saa välistada, et külanimi *Salme* oli inspireeritud *Lindast* – külast, kuhu sobiva maa olemasolu korral oleksid Salme asunikud siirdunud.

Abhaasia kohanimeuurija V. E. Kvartšija (2019a: 78) on küll juhtinud tähelepanu asjaolule, et *Salme* kõlab sarnaselt džigeti vürsti Tsanba Hadži Salama nimega, kes kuni džigettide väljasaatmiseni 1860. aastatel seda piirkonda valitses, kuid ei järelda sellest sarnasusest etümoloogilist seost. Ja ilmselt teeb ta õigesti, sest selline etümoloogia ei vastaks koloniaalse toponüümia geneesi üldisele loogikale. Hadži Salamast, Tsanba ülikusuguvõsast pärit valitsejast, oli varem, veel enne maa alistamist, kirjutanud Kuramaa juurtega maakuulaja Theodor von Tornau (1835: 106). Salama nime võisid teada ka piirkonda vahetult pärast džigettide minemaajamist saabunud teistest rahvustest asunikud. Eesti asunike kirjapanekutest ega külaelanike suulisest pärimusest küll ei nähtu, et Salama oleks andnud neile lisainspiratsiooni küla nime-tamisel *Salmeks*, kuid päriselt seda võimalust välistada ei saa.

Salme naabrusesse 1885. aastal rajatud Sulevi asundusele nimepaneku kohta on käibel olnud mitu versiooni. Ühe seletuse järgi pani külale nime selle üks asutajatest Mart Olev. Kaukaasia eestlaste koduloo uurija Jakob Nerman on seda episoodi vahendanud kohalike eestlaste andmetele tuginedes üpris põhjalikult. Kui Mart Olev Vohnjalt, Johan Heilman Kolgast ja Juhan Teppe Sagadist jõudnud Salmest üles mägedesse, hakatud arutama, mis kohale nimeks anda. Teppe küsinud Olevilt: „Kuule Mart, kui me nüüd seie elama asume ja mehi veel juurde tuleb, mis nime me sellele külale siis paneme? Sina oled siin esimene, meie tulime sulle järgi, sinu asi on siis külale nimi panna.” Mart lõõnud kirve tema ees olevasse puupakku, võtnud piibu suust, koputanud tuha vastu suure sõrme küünt välja, siis mõtelnud viivu ja sõnanud: „Jah, mina olen siin esimene. Minu nimi on Olev, olgu siis küla nimi Sulev.” (EAM, 284.1.28, l 1; EAM, 284.1.31, l 165; Vilbaste 1960: 128) Teise versiooni kohaselt antud külale nimi siiski eesti muinaskangelase Sulevi järgi, mis Linda ja Salme analoogiale toetudes tundub tõepärasem. Selle versiooni järgi on nime andja taas Jüri Ponamar (Võime 1972: 233, 1980: 21). Seda, et aja möödudes lähevad pärimuses käibele erinevad külanimed rahvalikud etümoloogiad, tuleb ette ka muude Vene impeeriumis rajatud eesti külade puhul (vt Jürgenson 2006: 108–110).

Kodumaal valitsenud rahvusromantilistel ideedel oli väljarändaja pioneermentaliteediga ühiseid psühholoogilisi impulsse. Mõlemad tähistasid uut algust – esimene rohkem kollektiivsel, teine pigem individuaalsel tasandil. Pole imestada,

et väljarändajad otsisid oma isiklikule loomisloole tuge eesti rahva lugemislauale laotatud loomis- ja kangelaslugudest. Võimalik, et eepos „Kalevipoeg” kandis endas väljarändajate jaoks lisasõnumit, mis kodumaal Eestis erilist rolli ei mänginud. Oli ju Kalevipoeg vana Kalevi kui väljarändaja poeg – seega teise põlve immigrant.

Kui algas eestlaste väljaränd tänapäeva Abhaasiasse, olid Faehlmanni ja Kreutzwaldi eestlastele kingitud jumalad ja kangelased rahva teadvusse juba kinnistunud ja tulid väljarändajatega võõrsile kaasa. Ametlikult aga kandis Salme küla nime *Estonškaja*, kusjuures Sulevi kuulus samasse külakogukonda. Viimast hakati ametlikult *Suleviks* nimetama alles 1900. aastal, kui seal avati külakool (Võime 1980: 22). *Salme* ja *Sulevi* (*Sulevo*) nimed olid käibel ka kogu nõukogude aja vältel. Pärast Abhaasia iseseisvumist 1992. aastal on külad ümber nimetatud: Salme kannab nüüd nime *Phsou* (abh *Псой*) ja Sulevi on *Phsouhva* (abh *Псуохва*) (vrd KNAB). Kohalikud kasutavad omavahelises suhtluses aga endiselt nimesid *Salme* ja *Sulevi*.

Mikrotoponüümia

Kuna kolonistid, sh eestlased, asusid Vene impeeriumi koloniaalvõimude poolt kohalikust elanikkonnast tühjendatud maadele, mis olid aastatega metsistunud ning mille põliseid toponüüme üldiselt ei teatud, tuli anda nimed ka külates ja nende ümbuses paiknevatele loodusobjektidele. Mikrotoponüümiat loodi vajaduspõhiselt, et tähistada olulisi orientiire maastikul. Nagu kirjutab eesti kohanime uurija Marja Kallasmaa (2000: 197), ei panda kaugeltki kõikidele maastikuelementidele nimesid, vaid ainult neile, mis on elutegevuse seisukohalt olulised või oma olemuselt muust maastikust oluliselt erinevad. Sulevis olid *Must koobas* ja *Valge koobas*, makroreljeefis eristus *Langend Kalju*. Esimene *Lagendik* sai oma nime sellest, et oli märke tõustes esimene puudest lage ala (Kosenkranius 2009: 74). Linda külade elanikud nimetasid ühe mäe *Linnamäeks*, kuna see asus Suhhumi lähedal sellel teel, mis viis Linda külast linna (Martin 2013b: 87). Suhhumi – Alam-Linda teel oli kitsas org kahe kõrge mäe vahel, mis sai eestlastelt vastava nime – *Mägedevahe* (Vilbaste 1960: 128). Sulevi eestlased, kes karjatasid ja karjatavad nüüdki loomi kunagise abhaaside asula Aibga lähistel mägedes, on paiga nimetanud *Kivikopliks* (autori välitööd).

Külade ja nende ümbruskonna mikrotoponüümia puhul oli Vene impeeriumis rajatud eesti küladele iseloomulik, et talu omaniku või rentniku nimi kandus edasi tema põldudele ning heina- ja karjamaale (vt Viikberg 2010: 532). Nii oli see näiteks Siberis, Volgamaal ja Krimmis, kuid see on omane ka Eesti kohanimestule, mis näitab, et kodumaal kujunenud norme rakendati ka asundustes. Kaukaasias vajatsid nime ka mäed. Sulevi külas on *Tinnarti mägi* ja *Hindovi mägi* (Kosenkranius 2009: 74). Sulevis asuv *Kiigemägi* sai nime selle järgi, et seal peeti pidusid enne, kui küla sai endale klubihoone. *Kiigemägi* on olnud ka eestlaste jaanitule paik (autori välitööd). Vahel sai mägi nime seal kasvavate puude järgi. Ülem-Lindas oli *Tamme-mägi*, kuna seal kasvas enne maa põldudeks muutmist palju tammi (Martin 2013b: 87). Sulevis oli analoogsel põhjusel *Kastanimägi* (Kosenkranius 2009: 74). Eestlaste antud nimed olid *Viigemägi* ja *Puutäimägi*, aga mägine maastik võis anda nime ka

mägede jalamitele ja ümbrusele. Sulevis kandis üks külaosa *Mäealuse* nime. Mägistes külades sai talukohti rajada lausikutele mäenõlvadele ehk nn lagedatele. Nii said endale nimed külaosad *Lepalageda* ja *Tammelageda*, *Pärnalageda* ja *Sepalageda* (Martin 2013b: 87; Võime 1972: 231). Salmes moodustas osa endisi Kolga valla randlasi küla lääneosas eraldi talude grupi (12–15 talu), mis sai nimeks *Rannaküla*. Paikvaliti Musta mere ranniku lähedale, et tegeleda kalastamisega. Mitterandlaste ala oli vastavalt *ülemine osa* või *Salme* (Vilbaste 1960: 121; Võime 1972: 229), kuigi administratiivselt kuulus ka Rannaküla Salme koosseisu. Eestlaste antud kohanimed olid veel *Karuauk*, *Karusööt*, *Kitseallikas*, *Raba koppel*, *Sõnajalapõld* (Vilbaste 1960: 128). Karud olid esimeste asunike nuhtluseks, kuna rüüstasid maisipõlde, samuti häirisid kohalikke sõnajalad – loomad neid ei söönud, sõnajalatihnikutesse põllu rajamine oli aga väga aeganõudev. Talude õuemaad olid riigi korraldusel põldudest ja metsatükkidest eraldi. Salmest on teada näiteks *Hundimetsatükk* (autori välitööd).

Kuna Salmesse tuli suur hulk asunikke samadest Eesti küladest, näiteks Harast ja Sigulast, hakati sealt tulnud inimesi kutsuma sama talunime järgi nagu Eestis kodukülas. Gustav Vilbaste, kes käis 1959. aasta kevadel Abhaasias välitöödel, loetleb Salmes rajatud talude nimesid, mis langesid kokku talunimedega Kolga ja Kõnnu vallas. Tema välitööde ajaks olid varasemad talunimed hakanud küll juba ununema ja asendunud omanike perekonnanimedega. (Vilbaste 1960: 127)

Nii nagu vana kodumaa kohanimedest või mütoloogiast, saadi paiga mikrotoponüümias inspiratsiooni ka piiblist. Nimelt asub Salme ja Sulevi piirilal *Nebo* (*Neebo*, *Neebu*) mägi, mille seitsmendat tippu peeti kahe küla vaheliseks piiriks (Madison 2014: 20). Teadupärast oli Nebo mägi piiblis paik, millelt Mooses sai vadata Kaananimaad, mille Jahve pärandas Iisraeli lastele (5Ms 32: 49). Enamasti ongi eesti külade vahelise Nebo mäe etümoloogiat seostatud piibliga (Martin 2013b: 87; EAM, 284.1.24, 1 2), kuigi on esitatud ka alternatiivne rahvapärane seletus, mis seostab nime venekeelse sõnaga *nebo* 'taevas' (Madison 2014: 19–20). Üldiselt peetakse õigeaks esimest varianti. Rahvakristlikku etümoloogiat aimdub Sulevi külas asuva *Põrguoru* ja *Noa laevanina* (Kosenkranius 2009: 74) nimedest. Ka Sulevi külas paikneva *Kannatusemäe* nimi on ilmselt saanud inspiratsiooni piiblist (vrd Kolgata kui Kristuse kannatuse mägi – rohkelt kasutatud toponüüm paljudes keeltes). Vilbaste (1960: 128) on pakkunud *Kannatusemäele* küll proosalisema seletuse: nimi tulevat sellest, et pikk tõus märke ronimiseks nõudis suurt vaeva ja kannatust. See etümoloogia ei tarvitse aga olla algupärane.

Vilbaste toob ära ühe huvitava mikrotoponüümi Sulevi külast – *Abessiina põld*. Nii nagu eelloetletud mikrotoponüümia puhul, näeb ta ka selles nimes maastiku kui puhta lehe potentsiaali ning kultuurilisest katkestusest tingitud loovust. Nimelt olevat Vilbaste sõnul selle põllu kohal olnud varem mets, mis võetud maha Abessiinia sõja⁵ ajal ja ristitud tööliste poolt *Abessiinia metsaks*. Kui hiljem tehti endise metsa asemele põld, jäi see *Abessiina põlluks*. (Vilbaste 1960: 128) Tegelikult pole põhjust otsida selle nime päritolu kaugelt Aafrikast. Abasiinideks/abessiinideks nimetati XIX sajandil ja ka hiljem džigette, Salme ja Sulevi piirkonna varasemaid põliskasukaid,

⁵ Ilmselt pidas Vilbaste silmas esimest Itaalia-Etioopia sõda 1895–1896.

aga ka koondnimetusena mitmeid teisi neile lähedasi sugulasrahvaid (vt Pallas 1803: 327–329; Volkova 1974: 65, 74). Ka kohalikud eestlased teadsid XIX sajandi lõpus pärismaist etnonüümi *abessiinid* (Lossmann 1891: 621). Kohaliku toponüümia tekke selgituseks on see teooria palju loogilisem. Kuigi džigetid olid juba 20 aastat enne eestlaste saabumist maalt välja aetud, teadsid neid vähemalt nimepidi nii kohalikud võimud kui ka varem piirkonda saabunud kolonistid, kelle vahendusel ilmselt eestlasedki selle teadmise omandasid. Niisiis ei viita *Abessiina põld* uute asunike spon-taansele nimeloomele nagu varasemad näited, vaid peegeldab eesti külade mikro-toponüümia seoseid maa varasema ajalooga. Kuid *Abhaasia* kõlaline sarnasus Aafri-kas asuva *Abessiiniaga* ei ajanud segadusse üksnes Vilbastet, vaid sünnitas huvitavaid mõttekäike juba varem. Nii kirjutas näiteks saksa reisimees Friedrich Wagner (1854: 33), et abhaase arvatakse põlvnevat Aafrika abessiinlastest. Mõtet toetas XX sajandi algul Dmitri Gulia, üks Abhaasia humanitaaria rajajatest. Ka tema väitis, et abhaa-sid on pärit Aafrikast, põhjendades seda *Abessiinia* ja abhaaside ajaloolise nimetuse *Apsnõ* kõlalise sarnasusega. Samas pidas Gulia abhaaside võimalikuks algkoduks ka muistset Egiptust, seda siis ilmselt Abessiinia ja Egiptuse läheduse tõttu (Shnirelman 2001: 219, 241; Bartsõts 2012: 92).

Vilbaste (1960: 128) esitab samas artiklis Salme külast veel mikrotoponüümi *Sulamaa põld* ja peab seda puhtalt eestlaste loominguks, jättes küll toponüümi taga-maad selgitamata. Kuid aasta varem valminud käsikirjalistes märkmetes on Vilbastel huvitav repliik: „„Sulamaal” oli enne Salme küla asutamist tükike sulamaad kunagise talu ümber põlluna ja see jäänudki „Sulamaaks”, kuigi haritav maa on nüüd palju laiem.” (EKM EKLA, f 152, m 114:2, lk 14). Sulamaad mõistab ta siinkohal maana, mida saab künda. Sulamaa põllu kohta võib kuulda Salme elanikelt veel praegugi: seal olevat olnud väga hea mustmulla (põllu)maa (seega *sula* tähenduses ’selge, puhas’). Kuid see näib siiski rahvaetümoloogilise eksitusena: kui mõelda sellele, et Salme küla asupaik oli enne eestlaste saabumist seisnud 20 aastat kasutuseta, võib vaevalt uskuda, et seal oli mõni põllulapp jäänud võsastumata. Võib-olla tuleks *Sula-maa* nime tähendust otsida paiga varasemast asustusloost, nii nagu *Abessiina põllu* puhul. Võib-olla teadsid koloniaalametnikud või varem piirkonda saabunud mol-daavlasted või teised kolonistid seda paika seal varem valitsenud džigeti vürsti Hadži Salama nime järgi. Eestlaste suus võis *Salama* muganduda *Sulamaaks*.

Hüdronüümid

Kohalikud veekogud säilitasid eestlaste kõnepruugis üldiselt oma senised nimed. Must meri oli eestlastele tuttav juba Eestist välja rännates. Järved asuvad Abhaasias peamiselt mägedes, intensiivsest inimtegevusest (sh eestlaste asustuspiirkondadest) eemal, mistõttu neil pole olulist majanduslikku ega kultuurilist tähendust. Seetõttu puuduvad neil ka eestikeelsed nimed. Peamised Abhaasia territooriumi looduslikud liigendajad ja piiritlejad on jõed, mis eraldavad ajaloolisi piirkondi ja neid asustavaid etnilisi kogukondi. Kaukaasia ahelikelt algav ja Musta merre suubuv Phsou (abh *Ἰῥcoy*) jõgi, mille kaldale kerkis Salme ja mis on tänapäeval Venemaa ja Abhaasia piirijõgi,

jäi ka eestlaste kõnepruugis *Phsouks*. Mõne jõe nimi mugandati suupärasemaks. Kaukaasia nõlvadelt algavast ja Musta merre suubuvast Kodori jõest (abh *Кэыдрьы*), mille kaldale tekkis Estonia küla, sai *Kador/Kadur*, Ülem-Linda ja Neudorfi lähistel voolavast ning Suhhumi lahte suubuvast Kelasuri (abh *Кьалашуэыр*) jõest *Kelasuur*, *Kilasoor* või *Kalassar* (EAM, 284.1.19, 17). Omapäraselt on kujunenud Sulevi lähistel voolava Lapsta jõe eestikeelne nimi *Paruni jõgi*: selle jõe ääres asus enne dzigetide minemaajamist asula nimega *Lapstaarha* (abh *Ланчпарха*, sõna-sõnalt 'Lapsta jõe org'). XIX sajandil kanti paik vene dokumentidesse nimega *Baranovo* (*Baronovo*), mis oli pandud omaaegse kõrge sõjaväelase auks (Kvartšija 2015: 15, 2019b: 125). Kuna paiga elanikkond vahetus, ununes varasem hüdronüüm *Lapsta* ja jõge hakati nimetama vene kolonistide küla *Baranovo/Baronovo* järgi. Eestlased mugandasid selle *Paruni jõeks*. Omaaegsetes mälestustes on asulat nimetatud eesti keeles *Paruni külaks* (Ludvik s. a.: 13). Siis aga kadus *Baranovo/Baronovo* nimi käibelt – 1948. aastal grusiinistati asula nimi *Tsalkotiks* ja 1992. aastal ennistati põline nimi *Lapstaarha*. Eestlased nimetavad jõge aga endiselt *Paruni jõeks*. Kui küsisin nime saamislugu, pakkus üks noorem sulevlane, et küllap olid seal mõne paruni valdused – rahvaetümoloogia on loominguiliselt produktiivne, kuigi ei tarvitse olla täpne.

Musta mere rannikupiirkonna linnad ja suuremad asulad Abhaasia eestlaste keelepruugis

Abhaasia eesti asunikud, kes valdavalt olid põlluharijad ja karjakasvatajad, vajasisid oma toodangule turgu. Kauplemas käidi linnades ja kui linn oli kohalik administratiivne keskus, suheldi seal ka ametnikega. Suhhumi ringkonna eestlaste jaoks oli ringkonna keskus Suhhum ja Musta mere ringkonna (hiljem Sotši ringkonna) eestlastel Sotši. Piir Suhhumi ja Musta mere ringkonna vahel jooksis algul mööda Bagrõphsta (abh *Багръицта*, vene keeles ka *Холодная*) jõge, hiljem oli piiriks Bzõphi (abh *Бзын*) jõgi, kuid mõlemal juhul jäid Suhhumi ümbruse ja Phsou jõe äärsed eesti külad eri ringkondadesse. Musta mere rannikule rajatud eesti asunduste kuulumine eri ringkondade koosseisu hakkas kujundama sealsete eestlaste mentaalset topograafiat ja regionaalset identiteeti. Kuna Abhaasia polnud eraldi administratiivne üksus, ei saanudki tekkida enesemääratlust *Abhaasia eestlane*. Ajapikku kujunesid välja regionaalsed määratlused *Sotši eestlased* ja *Suhhumi eestlased* (vt nt Wunk 1914).

Kuidas nimetasid kohalikud eestlased suuremaid keskusi? Türgi päritolu linna-nimi *Suhhum* (tsaariajal ametlikult *Suhhum Kalé*) oli eestlaste seas tuntud kui *Suhkum* ja seda veel 1950.–1960. aastatel (EAM, 284.1.70, 18), st ka pärast seda, kui see 1936. aastal grusiinistati nimekujule *Suhumi*. Praegu kannab linn taas nime *Suhhum*. Väljarändamisaegses kirjasõnas on Suhhumi ringkonda kohati nimetatud mugandatud *Summimaaks* (Üks Suhhumi rändaja 1887), kuid praeguste asunike järglaste suust seda enam ei kuule.

Sotši, mis oli tsaariajal kohalike eestlaste ringkonnakeskus, on venelaste mugandatud nimekuju piirkonnas varem elanud ubõhhide antud toponüümist *Šuatša* (abh *Шуагча*), mis tähendab rannikut. Eestlased on kasutanud venepärast nimekuju.

Sotši lähedal paikneb Adleri linn, mis Salme ja Sulevi eestlaste jaoks oli oluline kauplemisskeskus. Adleri linn sai laialt levinud rahvaetümoloogia järgi nime saksa sõnast *Adler* 'kotkas', mida kinnitavad kohalikud eestlased. Tegelikult asustas seda piirkonda džigettide Ardi kogukond (vürst Ardba järgi). Türklased nimetasid nende maade elanikkonda *Ardler* (Atšugba 2012: 10). Veel 1840. aastatel kasutati selle koha puhul nimevarianti *Ardiller* (Bodenstedt 1849: 194). Nime *Ardler/Ardiller* mugandasid vene võimud *Adleriks* ja sellisel kujul hakkasid paika, millest hiljem kasvas välja linn, nimetama ka piirkonna uued asukad, sh eestlased.

Suhhumi, Sotši ja Adleri kõrval oli Abhaasia eestlaste neljas oluline linn Gagra. Nõukogude aastatel, mil Abhaasia NSV (alates 1931. aastast ANSV) ja Vene NFSV piirijõgi oli Phsou ning Sotši kuulus Vene NFSV koosseisu, sai Gagrast rajoonikeskus Abhaasias. Kuna Salme ja Sulevi kuulusid Gagra rajooni, tõusis sellega ka linna tähtsus sealsete eestlaste jaoks. Varasematel kümnenditel liigutati Musta mere rannikul Gagra piirkonnas administratiivseid piire korduvalt. Eestlaste Musta mere rannikule asumise ajal kuulus Gagra Suhhumi ringkonda ega omanud seetõttu eestlaste jaoks suuremat tähtsust. Suhhumi piirkonna eestlastele oli see liiga kaugel, Salme ja Sulevi elanike jaoks teise ringkonna asula, pealegi 1880. aastatel veel suhteliselt tähtsusetu küla. 1890. aastatel tekkis võimudel huvi hakata Gagrast kuurortpiirkonnaks arendama ja olukord muutus. Juunis 1901 anti Gagra nn datša tsaar Nikolai II lähikondsele, saksa juurtega Aleksandr P. Oldenburgskile (saksapäraselt Alexander von Oldenburg), kes oli abiellunud Nikolai II õe, suurvürstinna Olga Aleksandrovnaga (Dzidzaria 1975: 436, 448). Kuurort valmis 1903. aastal ja 1904. aastal viidi piirkond Oldenburgski initsiatiivil Musta mere ringkonna koosseisu. Nüüd muutus Gagra olulisemaks ka kohalikele eestlastele, kes müüsid seal oma põllumajandussaadusi. Linna staatuse sai Gagra siiski alles 1933. aastal. Keskaegsetes allikates on seda paika nimetatud *Kakara*, *Kakkari*, *Hokari*; kujul *Gagrō* (vn *Гагрѣ*) ilmub see XIX sajandi vene dokumentides (Kvartšija 2019b: 141). Saksakeelsetes tekstides esines Gagra XIX sajandil kujul *Gagri* (Radde, Koenig 1894: 65). Tänapäeval on linna nimi ametlikult *Gagra*. Eestlaste kõnepruugis on tänapäevase *Gagra* kõrval kohati säilinud varasem vorm *Gagri* (EKM EKLA, f 235, m 29: 18, l 198; autori välitööd) – sisseütlevas käändes *Gagrisse* –, mis viitab omaaegsele venekeelsele nimekujule *Gagrō* (või ka *Gagrōi*) ja veelgi rohkem saksapärasele nimele *Gagri*.

Teistes suuremates Abhaasia asulates võtsid eestlased kasutusele juba olemasolevad, tsaarivõimu alles jäetud abhaasi kohanimed, kuid kõnekeeles mugandasid need sageli suupärasemaks. Mägedes asuvast kunagisest võimsast abhaasi keskuselt *Tsebedast* (abh *Цѣбаџан*) sai eestlastel *Sipeldi*, *Phshu* (abh *Псхѣ*) asulast Bzōphi jõe ülemjooksul, mis enne väljasaatmisi oli olnud džigettide hulka kuuluva phshu etnilise kogukonna keskus, sai *Apskuu* (Martin 2013b: 87), *Aibgast*, kust vene võimud olid välja saatnud kohaliku aibgaa kogukonna, sai eestlaste kõnepruugis ilmselt vene keele vahendusel *Nahip* (EAM, 284.1.40, l 4). *Vesjolojest/Vesjolovost*, kuhu Salme küla asunikud Musta mere rannikule jõudes esmalt talvekorterisse jäid, sai *Visoluva* (EKM EKLA, f 235, m 29: 55, l 5–6). Estonia küla lähistel asuvast *Drandast* (abh *Дранды*), kuhu 1885. aastal rajati õigeusu klooster, sai *Trand/Drand* (omastavas käändes *Trandi*) ning *Gudautast* sai *Kudauut* (omastavas käändes *Kudauuti*).

Loetletud asulatesse asus ajapikku elama ka eestlasi, mistõttu oli eestlastel põhjust neist asulatest rääkida ja nende nimesid suupärasemaks mugandada.

Salme lähistel asuv Jermolovsk sai nime Vene keisririigi riigivarade ja maa-harimise ministri⁶ A. S. Jermolovi järgi, kes külastas piirkonda aastal 1894, kuid varem, enne džigettide minemaajamist oli see kandnud nime *Getšrõphš* (abh Гечпушш, Гачпушш), mille oli saanud mõjuka džigeti getšaa/getšba kogukonna järgi (*Getšrõphš* – sõna-sõnalt 'getšaade asuala'). Getšrõphšis oli olnud ka getšaade vürsti Rašid Getšba residents (Kvartšija 2019b: 149). Eestlased nimetasid paika aga *Konnalinnaks*, lühendatult *Konnaks* (EAM, 284.1.24, l 1) ja mõningatel andmetel ka saksapäraselt *Kwakenstadtiks* (Kosenkranius 2009: 70), sest madalal ja niiskel rannikutasandikul oli palju tüütult krooksuvaid konni. Linn jõudis vahepeal kanda *Jermolovski* ja *Lesselidze* nime, kuid on praeguseks tagasi muudetud *Getšrõphšiks*. Kohalikud eestlased nimetavad seda aga endiselt *Konnalinnaks*. Salme ja Sulevi eestlaste elu on selle asulaga tihedalt põimitud: nõukogude aastatel asus seal nende külanõukogu, aga linnas on ka kauplused, turuplats, söögikohad, apteek, bussipeatus jne, kus külaelanikud käivad. Igatahes viitavad nii *Jermolovsk*, *Konnalinn* kui ka *Kwakenstadt* paiga koloniaalsele staatusele – ignoreeriti varasemaid põliselanike kohanimesid.

Linda lähistel asunud *Akapa* (abh Акапа), mis enne põliselanike minemaajamist oli olnud üks suuremaid abhaaside asulaid, mugandus eestlastel *Kapaks*; varasemat suurt abhaaside asulat *Guma/Gumm* (abh Гэума/Гэумм), mis ulatus Kodori jõe keskjooksuni, hakati kutsuma *Kummiks*. Abhaaside gumaa ja akapa kogukonnad olid neist paigust, kuhu hiljem rajati kolonistide, sh eestlaste asundusi, peaaegu täielikult ära aetud – osalt 1867., aga peamiselt 1877. aastal (Bagapš 2019: 17). Põliselanikelt ei saanud 1880. aastatel saabunud eestlased neid nimesid seega omandada, küll aga paikkonda juba varem saabunud kolonistidelt, näiteks kreeklastelt või bulgaarlastelt, kelle kolonisatsioon Abhaasias algas juba 1860. aastatel. Maa varasemat toponüümiat võisid vahendada ka koloniaalametnikud. Eestlaste kõnepruugis oli Alam-Linda üks ots *Kumm* ja teine *Kapa* (EAM, 284.1.19, l 26), vastavalt asukohale endiste abhaaside asulate Akapa või Guma osas.

Kokkuvõte

Abhaasia territooriumi liitmine Vene impeeriumiga ja kohaliku elanikkonna osaline väljasaatmine 1860. ja 1870. aastatel lõi eeldused massiliseks agraarkolonisatsiooniks. Rahvastiku osaline vahetus tekitas Abhaasias mitmes mõttes kultuurilise katkestuse: nii Türgisse lahkunud põliselanikele kui ka Abhaasiasse saabunud kolonistidele tähendas migratsioon uut algust uuel maal. Kuigi kõiki abhaase polnud Abhaasiast välja saadetud, oli piirkondades, kuhu asusid hiljem eestlased, väljasaatmine olnud totaalne: Loode-Abhaasia džigeti kogukonnad pidid jätma oma endised kodupaigad ja rändama peaaegu täies koosseisus Osmani impeeriumisse,

⁶ 1894. aastal reorganiseeriti senine riigivarade ministeerium riigivarade ja maaharimise ministeeriumiks.

Suhhumi lähistel elanud gumaa ning akapa kogukondade liikmetest sunniti enamik lahkuma ja allesjäänutele kehtisid mitmed piirangud. Tavapärane võimusuhtel rajanev kolonisatsiooni muster, kus põliselanikele ei laiene kolonistidele antud privileegid, väljendus Abhaasias eriti selgelt: riiklik kolonisatsioonipoliitika soosis koloniste ja seadis põliselanikud hierarhiliselt madalamale astmele.

Eestlaste saabumise ajaks olid neile määratud maad seisnud aastaid peaaegu inimtühjana: Suhhumi ümbruses umbes 2–5 aastat, Loode-Abhaasias Džigeetias 20 aastat. Kultuuriline katkestus väljendus kõige muu kõrval ka toponüümias – Džigeetias rohkem, Suhhumi ümbruses vähem. Kui Suhhumi piirkonda saabunud eestlaste kõnepruuki jõudis osalt ka varasemate asulate nimesid, mida seejärel suupärasemaks kohandati, siis Džigeetias, kus puudus järjepidevust kandnud põliselanikkond, kadus varasem toponüümia peaaegu täiesti. Katkestuse elasid üle vaid mõned hüdronüümid ja suuremate asulate nimed, seda koloniaalametnike ja eestlastest mõni aasta varem saabunud kolonistide (armeenlaste, kreeklaste, moldaavlaste jt) vahendusel.

Asunike perspektiivist tähendas kultuuriline katkestus vanalt kodumaalt lahkumisest tingitud eemaldumist kodumaa kultuuriväljast. Kui võõrale maale saabumine tõi kaasa vajaduse anda rajatud küladele nimed, pakkusid uue toponüümia jaoks ainekse nii vana kodumaa ja selle asulate nimed (*Estonia*) kui ka kodumaal tollal populaarne rahvusromantiline ideoloogia (*Linda*, *Salme*, *Sulevi*) – mõlemad tähendasid asunikele kultuurilist pärandit ning aitasid, kumbki omal viisil, võõrast keskkonda struktureerida ja tuttavamaks muuta. Nii külanimede kui ka maastikku tähistava mikrotoponüümia (mägede, kaljude, orgude, koobaste, põldude jne) puhul ignoreeriti (väheste eranditega) varasemaid põliselanike antud kohanimesid – Loode-Abhaasias kas või juba seetõttu, et põliselanikkond oli ammu lahkunud ning teadmised varasemast toponüümiast olid piiratud. Paikade nimetamisel lähtuti sageli tuttavatest kohanimemallidest – neist, millega oldi harjunud kodumaal. Paiku nimetati vastavalt vajadusele. Kui koloniaalvõimude motiiv oli uusi valdusi valitseda, siis asunikud otsisid paremat elu. Asunike motiivid paikadele nimede andmisel võisid küll erineda Vene koloniaalametnike eesmärgist kirjutada uus võim vallutatud maa kaartidele, kuid asunike antud nimede kaudu said koloniaalvõimu soovid ikkagi täidetud ja põliselanikkonna toponüümid uutega asendatud.

Artikkel on kirjutatud projektide „Eesti agraarne diasporaa asunduskolonialistlikus perspektiivis. Eestlased Kaukaasias“ (KUM-TA7) ja „Eesti diasporaa: allikad ja representatsioonid“ (ERM10-6/2023-EE) toel.

ARHIIVIALLIKAD

Eesti Ajaloomuuseum (EAM)

f 284 – Jakob Nermani kollektsioon eesti asundustest Kaukaasias.

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKM EKLA)

f 152, m 114:2 – Gustav Vilbaste, Kaukaasia eestlaste keelest. Jooni Kaukaasia eestlaste arengust. 1959.

f 235 – Samuel Sommeri fond.

Eesti Rahva Muuseum (ERM)

KV 823 – Mihkel Ruber, Ülem-Linda: Ühest Musta mere ranna eesti asunduse sünnist, vaevadest ja elust. Korrespondentide vastused. 1995.

National Archives of Georgia, Central Historical Archive (NAG, CHA)

f 12 – Kaukaasia tsiviiladministratsiooni ülemkomissari kantselei.

National Archives of Georgia, Kutaisi Central Archive (NAG, KCA)

f 114 – Batum-Kutaisi evangeelne-luteriusu kirikukihelkond.

VEEBIVARAD

KNAB = Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaas. <http://www.eki.ee/knab>

KIRJANDUS

Alderman, Derek 2008. Place, naming and the interpretation of cultural landscapes. – The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity. Toim Brian Graham, Peter Howard. London: Routledge, lk 195–213. <https://doi.org/10.4324/9781315613031-11>

Azaryahu, Maoz 1992. The purge of Bismarck and Saladin: The renaming of streets in east Berlin and Haifa, a comparative study in culture-planning. – Poetics Today, kd 13, nr 2, lk 351–367. <https://doi.org/10.2307/1772537>

Azaryahu, Maoz 2019. King George or King David? On renaming the colonial past in Israel, – Zeitgeschichte, kd 46, nr 1, lk 15–37. <https://doi.org/10.14220/zsch.2019.46.1.15>

Atšugba 2011 = Теймураз А. Ачугба, История Абхазии в датах. Справочник. Сухум.

Atšugba 2012 = Теймураз А. Ачугба, Об этнической номенклатуре населения садзской Абхазии в пер. пол. XIX в. – Джигетский сборник. Вып. 1. Вопросы этнокультурной истории Западной Абхазии или Джигетии. (Ответственная за выпуск А. О. Ачба). Москва: АКБА-Абаза, с. 7–12.

Augé, Marc 2012. Kohad ja mittekohad. Sissejuhatus ülimodernsuse antropoloogiasse. (Bibliotheca controversiarum.) Tlk Anti Saar. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Bagapš 2019 = Н. В. Багапш, Этнодемографические процессы в Гудауте (конец XIX – начало XXI вв.) Сухум: АБИГИ.

Bartsõts 2012 = Р. М. Барцыц, Абхазы и казачество: многовековые традиции добрососедства. – Абхазоведение No. 7, с. 86–110.

Basik, Sergei 2020. Rethinking the toponymic politics in Belarus in the 20–21 centuries: toward the post-colonial perspective. – Journal of Geography, Politics and Society, kd 10, nr 3, lk 5–15. <https://doi.org/10.26881/jpgs.2020.3.02>

- Bodenstedt, Friedrich 1849.** Die Völker des Kaukasus und ihre Freiheitskämpfe gegen die Russen. Ein Beitrag zur neuesten Geschichte des Orients. Frankfurt am Main: Verlag von Carl Bernhard Lizius.
- Brakker 1894** = Виктор А. Браккер, Памятная записка о колонизации в Сухумском округе, составленная начальником округа полковником Браккером. http://apsnyteka.org/1320-brakker_v_pamyatnaya_zapiska_o_kolonizatsii_v_sukhumskom_okrugu.html
- D'Almeida-Topor, Hélène 2016.** The colonial toponymic model in the capital cities of French West Africa. – Place Names in Africa. Colonial Urban Legacies, Entangled Histories. Toim Liora Bigon. Cham: Springer, lk 93–103.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-32485-2_7
- Dipper, Christoph 1995.** Siedleridentität: Voraussetzungen, Kriterien und Ergebnisse eines komparatistischen Versuchs. – Siedler-Identität: neun Fallstudien von der Antike bis zur Gegenwart. Toim C. Dipper, Rudolf Hiesland. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien: Peter Lang, lk 9–24.
- Dzidzaria 1975** = Г. А. Дзидзария, Махаджирство и проблемы истории Абхазии XIX столетия. Сухуми.
- EKNR 2016** = Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko FASTER, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Päll, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop. Eesti kohanimeraamat. Toim P. Päll, M. Kallasmaa. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Gamakharia, Jemal; Akhaladze, Lia 2016.** Problems of History, Politics and Culture of Abkhazia, Georgia. Tbilisi: Levan Titmeria.
- Greverus, Ina-Maria 1972.** Der territoriale Mensch. Ein literaturanthropologischer Versuch zum Heimatphänomen. Frankfurt am Main: Athenäum.
- Guaz̄ba 2014** = Р. Гуажба, Из истории Кавказской конной туземной дивизии: Абхазские всадники. – Войны на Кавказе: уроки истории. Ред. коллегия: В. Ш. Авидзба, С. Ш. Салакая. Сухум: Дом печати, с. 149–164.
- Jakobson, Carl Robert 1867.** Kooli Lugemise raamat. Esimene jagu. Tartu: H. Laakmann.
- Jakobson, Carl Robert 1875.** Kooli Lugemise raamat. Teine jagu. Tartu: H. Laakmann.
- Jansen, Ea 1999.** Die estnischen Lesebücher von Carl Robert Jakobson im Dienste der nationalen Agitation. – Literatur und Identität II. Themen des literarischen Nationalismus und der nationalen Literatur im Ostseeraum. (Taideaineiden laitoksen julkaisuja 2.) Toim Yrjö Varpio, Maria Zadencka. Tampere: Tampereen yliopisto, lk 284–300.
- Jürgenson, Aivar 2006.** Siberiga seotud. Eestlased teisel pool Uuralleid. Tallinn: Argo.
- Kallasmaa, Marja 2000.** Põhja-Eesti kohanimed talupojaidentiteedi peegeldajana. – Eestlane ja tema maa. (Scripta ethnologica 4.) Koost Aivar Jürgenson. Tallinn: Ajaloo Instituut, lk 197–206.
- Kosenkranius, Erich 2009.** Ajaloost ja mälestusi noorusajast Sulevi külas Abhaasias. – VI Välis-Eesti kongress. Ettekannete kokkuvõtted. Tallinn: Välis-Eesti Ühing, lk 68–79.
- Kvartšija 2015** = В. Е. Кварчия, О языке земли родной. – Страницы грузино-абхазской информационной войны. Документы и материалы. Том I. Составители Т. А. Ачугба, Д. Т. Ачугба. Сухум: АБИГИ, с. 13–19.

- Kvartšija 2019a** = В. Е. Кварчия, Собрание трудов в семи томах. Том II. Топонимика. Госграница. Сухум: Академия.
- Kvartšija 2019b** = В. Е. Кварчия, Собрание трудов в семи томах. Том IV. Историческая топонимика. Сухум: Академия.
- Lossmann, J. 1891.** Ühe Eestlase elujuhtumised Kaukaasias ja Krimmis. – *Linda* 5. X, lk 620–622.
- Ludvik, Villem.** Eestlane kange kütina Kaukaasias. https://ida.aule.ee/kirjutised/ludvik_jahilood.pdf#search=%22paruni%20j%C3%B5gi%22
- Maamägi, Viktor 1980.** Uut elu ehitamas: Eesti vähemusrahvus NSV Liidus (1917–1940). Tallinn: Eesti Raamat.
- Madison, Leida 2014.** Ahastus ja rõõm. Lehekülgi avaldamata käsikirjast. Toim Hilja Treu-berg. Pärnu: Pärnu Linnavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond.
- Martin, August 2013a.** Mõningaid andmeid ja mälestusi Linda küla algusest Kaukaasias. – August Martini elu ja looming. (Iisaku Muuseumi sari: Alutaguse suured kodu-uurijad 2.) Koost Anne Nurgamaa. Toim Anne Jundas. Iisaku: Iisaku Muuseum, lk 73–84.
- Martin, August 2013b.** Kirjadest G. Vilbastele Krimmi rahvastest. – August Martini elu ja looming. (Iisaku Muuseumi sari: Alutaguse suured kodu-uurijad 2.) Koost Anne Nurgamaa. Toim Anne Jundas. Iisaku: Iisaku Muuseum, lk 85–89.
- Meyer, James H. 2007.** Immigration, return, and the politics of citizenship. Russian muslims in the Ottoman Empire, 1860–1914. – *International Journal of Middle East Studies*, kd 39, nr 1, lk 15–32. <https://doi.org/10.1017/s0020743807222512>
- Pallas, Peter Simon 1803.** Bemerkungen auf einer Reise in die südlichen Statthalterschaften des Rußischen Reichs in den Jahren 1793 und 1794. Leipzig: Bey Gottfried Martini.
- Pihlakas, Johannes 1906.** Kirjad Kaukasiast. – *Virulane* 12. VII, lk 2.
- Päll, Peeter 2020.** Eesti kohanimed. – Eesti murded ja kohanimed. 3., täiendatud tr. Koost Karl Pajusalu, Tiit Hennoste, Ellen Niit, P. Päll, Jüri Viikberg. Toim T. Hennoste. Tartu: EKSA, lk 231–305.
- Radde, G.; Koenig, E. 1894.** Das Ostufer des Pontus und seine kulturelle Entwicklung im Verlaufe der letzten dreifsig Jahre. Gotha: Justus Perthes.
- Rezold, Joosep Robert 1881.** Kiri Kaukasusest. – *Eesti Postimees* 29. VII, lk 2–3.
- Roos, Eduard 1963.** „Kalevipoja” Linda. – *Keel ja Kirjandus*, nr 8, lk 464–473.
- Ränk, Gustav 2000.** Müüt ja ajalugu. (Eesti mõttelugu 32.) Koost Pille Runnel. Toim Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa.
- Schultz-Bertram, Georg 1959.** Ettekanne Kalevipoja kohta Õpetatud Eesti Seltsi koosolekul oktoobris 1839. – Muistendid Kalevipojast. Koost Eduard Laugaste, Erna Normann. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 95–100.
- Shnirelman, Victor A. 2001.** The Value of the Past: Myths, Identity and Politics in Transcaucasia. (Senri Ethnological Studies 57.) Osaka: National Museum of Ethnology.
- Smith, Bryan 2017.** Cartographies of colonial commemoration: critical toponymy and historical geographies in Toronto. – *Journal of the Canadian Association for Curriculum Studies*, kd 15, nr 2, lk 34–47. <https://doi.org/10.25071/1916-4467.40297>
- Sokolow, Jayme A. 2015.** The Great Encounter. Native Peoples and European Settlers in the Americas, 1492–1800. London–New York: Routledge.

- Tornau 1835** = Ф. Ф Торнау, Описание части восточного берега Черного моря от р. Бзыби до р. Саше. – Г. А. Дзидзария, Ф. Ф. Торнау и его кавказские материалы. Москва: Наука, с. 99–109.
- Tucker, Brian; Rose-Redwood, Reuben 2015.** Decolonizing the map? Toponymic politics and the rescaling of the Salish Sea. – *Canadian Geographies*, kd 59, nr 2, lk 194–206. <https://doi.org/10.1111/cag.12140>
- Uspenski, Boris 2005.** Euroopa kui metafoor ja kui metonüümia (suhestatuna Venemaa ajalooga). Tlk ja komm Peet Lepik. – *Akadeemia* nr 10, lk 2164–2184.
- Viikberg, Jüri 2010.** Eestlased ja eesti keel Venemaal. – Eestlased ja eesti keel välismaal. Koost ja toim Kristiina Praakli, J. Viikberg. Tallinn: EKSA, lk 517–549.
- Vilbaste, Gustav 1960.** Kaukaasia eestlaste keelest ja rahvaluulest. – *Emakeele Seltsi aastaraamat VI* (1960). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 121–131.
- Volkova 1974** = Н. Г Волкова, Этнический состав населения Северного Кавказа в XVIII – начале XX века. Москва: Наука.
- Võime, Lembit 1972.** Eesti asukate elamu Abhaasias (1885–1930). – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXVI*. Tallinn: Valgus, lk 227–247.
- Võime, Lembit 1980.** Tee uude ellu. Eesti asunduste ajaloost Kaukaasia Musta mere rannikul XIX saj. teisest poolest kuni 1929. Tallinn: Eesti Raamat.
- Wagner, Friedrich 1854.** Schamyl als Feldherr, Sulan und Prophet und der Kaukasus. Leipzig: Gustav Remmelmann.
- Wanjiru-Mwita, Melissa; Giraut, Frédéric 2020.** Toponymy, pioneership, and the politics of ethnic hierarchies in the spatial organization of British colonial Nairobi. – *Urban Science*, kd 4, nr 1, lk 1–14. <https://doi.org/10.3390/urbansci4010006>
- Wunk, M. J 1914.** Mälestused Suhumist. – *Postimees* 14. V, lk 7.
- Üks Suhhumi rändaja 1887** = Üks Suhhumi rändaja. Matka Suhhumisse. – *Olevik* 4. V, lk 2.
- Yeoh, Brenda 2018.** Colonial urban order, cultural politics, and the naming of streets in nineteenth- and early twentieth-century Singapore. – *The Political Life of Urban Streetscapes*. Toim Reuben Rose-Redwood, Derek Alderman, Maoz Azaryahu. Abingdon: Routledge, lk 41–55.
- Young, Robert J. C. 2016.** Postcolonialism. An Historical Introduction. Chichester–West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd.

Aivar Jürgenson (snd 1969), PhD, Eesti Rahva Muuseumi vanemteadur (Muuseumi tee 2, 60532 Tartu), aivar.jyrgenson.001@gmail.com

Colonization and place names: The toponymy of Estonians in Abkhazia

Keywords: colonization, power relations, Abkhazia, Estonian diaspora

The Estonian villages of Salme, Sulevi, Estonia, and Linda were established along the Black Sea coast of the Caucasus in the 1880s. This was part of a broader migration movement that began in the mid-19th century, following the implementation of peasant laws and passport reforms that allowed peasants to leave their home provinces. Key push factors included demographic transition, overpopulation, and land shortages, while Russian imperial policies encouraged colonization in the southern and eastern regions of the empire. Estonians settled in Abkhazia after the Russo-Turkish War (1877–1878), a period during which much of the local population was exiled to the Ottoman Empire. The process of colonization involved the renaming of places, a practice undertaken both by central government officials and the settlers themselves. This article examines how Estonians named their new settlements and the ideological considerations that shaped these naming practices. The colonists drew inspiration from several sources, including place names from their homeland (such as the village name *Estonia* and farm names), features of the local environment, and figures from Estonian pseudomythology (e.g., Salme, Sulevi, Linda), which was highly popular during Estonia's national awakening movement at the time. The microtoponymy created by Estonians reflected practical needs to designate key locations for daily life, such as mountains, fields, and forests. In general, the settlers disregarded the preexisting toponymy of the land, especially in the villages of Salme and Sulevi in northwestern Abkhazia, where the indigenous population had been forcibly removed as early as the 1860s – two decades before the arrival of Estonian migrants. As a result, the names given by Estonians also reflect the cultural rupture of the colonial era.

Aivar Jürgenson (b. 1969), PhD, Senior researcher at the Estonian National Museum (Muuseumi tee 2, 60532 Tartu), aivar.jyrgenson.001@gmail.com